

Vladimír Vokál

VELKÁ FRANCOUZSKÁ REVOLUCE:

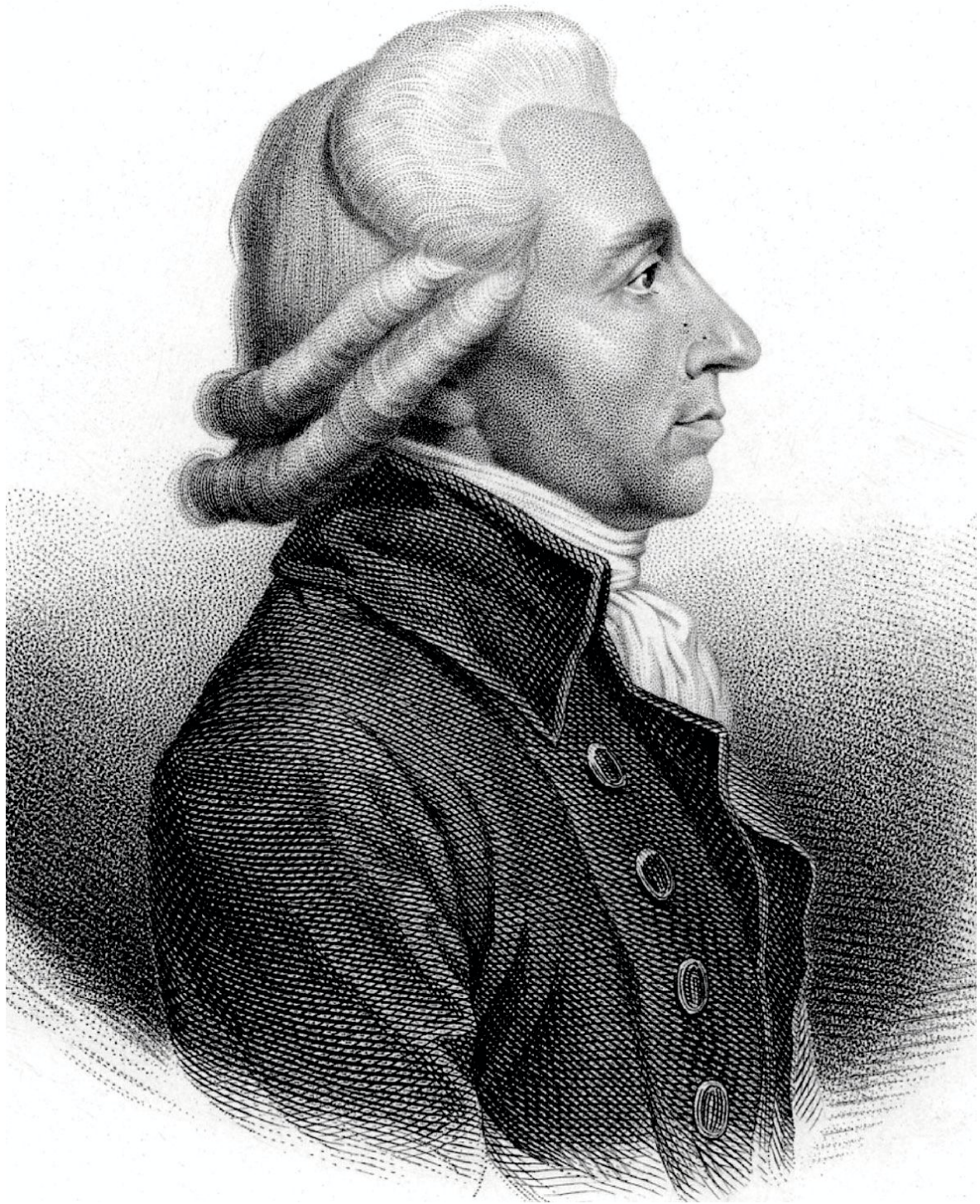
SIEYES

TEN, KTERÝ VŠECHNY PŘEŽIL

Věnováno tátovi

Vladimír Vokál, 2002
Aktualizované vydání pro účely e-knihy
MplusV, Praha 2022, ISBN 80-238-8747-5
Všechna práva vyhrazena

Sieyesův portét, Zdroj: Meyers Konversations – Lexikon, Německo, 1859.

Autor neznámý.

ÚVOD

Přežit. Tohle slovo nebylo v dobách hrdinů a slavných vůdců francouzské revoluce příliš populární. Naopak v porovnání s Carnotovým válečným povykem proti monarchistickým kontrarevolucionářům a Maratovými požadavky na popravu tisíců „prohnaných aristokratů“ působí doslova zbaběle a zpátečnický.

Přesto se i v časech reků najde několik jednotlivců, kráčejších proti strhujícímu proudu, daleko od divokého toku nevyzpytatelných dějin, navíc s vědomím, že každý extrém je pomíjivý a jakékoliv vyhranění může být za proměnlivých okolností osudové. Strach z šílené gilotiny, sloužící bez rozdílu všem režimům, po celé desetiletí naháněl hrůzu mnoha vlivným osobnostem. Stačí si vzpomenout na přizpůsobivého Talleyranda, vypočítavého Fouchého nebo proradného Barrase. Jsou pouhou menšinou oproti všem těm statečným Mirabeauům, Baillyům, Condorcetům, Dantonům, Saint-Justům, Desmoulinům, Malesherbesům, Brissotům či Vergniaudům.

Přesto zde tyto osobnosti jsou a vzhledem ke stopám, jež zanechaly v revolučních kronikách, se s nimi musí počítat. Přežit bylo jejich heslem od začátku až do konce. Raději utéct do zámoří jako autunský biskup, raději zalézt do podkrovní komůrky jako budoucí vévoda z Otranta nebo raději ujet na svůj venkovský statek jako vikomt Barras. Život je za všech okolností důležitější než čest a jistota přednější než pomíjivá sláva. Každý ze slavné trojice ke svému údělu přistupoval po svém. Jeden se proplétal životem pomocí jemných diplomatických kliček, druhý díky neviditelným zákulisním intrikám a třetí prostřednictvím nepokrytého až hulvátského lhaní. Žádný z nich však neproplul složitými peripetiemi přelomu 18. a 19. století s takovou precizností a klidem jako nejslavnější kanovník z jihofrancouzského Fréjusu.

Talleyrand v krizovém okamžiku emigroval, Fouché zmizel v pařížském podsvětí a Barras se s tučným balíkem revolučních asignátů uklidil daleko od Paříže,

na těžko dostupný francouzský venkov. Sieyes až do pokročilého věku neodešel z politiky nikdy. Byl vždy u všeho a prokázal oproti svým kolegům ve všech situacích pětadvacetileté revoluční éry precizní chameleonství, nemající ve francouzských dějinách obdoby.

Seděl v Generálních stavech, provolávaje slávu liliím. Seděl i v Konstituantě při schvalování Listiny lidských práv a svobod. Sledoval, když si hladové Pařížanky přišly do Versailles pro „pekaře a pekařku“. Jako abbé hlasoval v Národním shromáždění pro konfiskaci vlastnických statků duchovenstva. Stál po boku svých kolegů při velkolepých oslavách prvního výročí Pádu Bastily na Martových polích a o rok později byl na stejném místě svědkem střelby Lafayettových gard do rozvášněného davu nepřátel monarchie. Kráčel v čele pohřebního průvodu slavného Mirabeaua. Seděl uprostřed Konventu, odsuzujícího násilí Komuny při zářijových událostech dvaadevadesátého roku. Ve stejném shromáždění hlasoval o několik měsíců později pro královu smrt. Patřil nejprve ke spojencům a později k odpůrcům Dantona i Robespiera. Po thermidoru seděl ve Výboru veřejného blaha a za direktoria koordinoval francouzskou zahraniční politiku. Při italském a egyptském tažení tlumil mezinárodní tlak jako velvyslanec Francie v Berlíně. Byl významným direktorem, vlivným konzulem, předsedou Senátu a císařským hrabětem. Nejdříve vystupoval jako Bonapartův stoupenec a později patřil k jeho legitimní opozici. Po Napoleonově deportaci na Svatou Helenu se nesmířil s nástupem Bourbonů, jimiž byl vzápětí prohlášen za královraha a poslán do vyhnanství. V nedalekém bruselském exilu sledoval s uspokojením rostoucí odpor vůči restauraci poměrů po Vídeňském kongresu, aby se mohl jako revoluční legenda vrátit po Červencové revoluci do Paříže. Byl jmenován do proslulé akademie jako věhlasný ústavní teoretik a zemřel v úctě v požehnaném věku 88 let.

Být u všeho a zároveň nebýt ničím poskvrněn. Souhlasit se vším, ale v konfliktních situacích raději s únikovým dodatkem. Být všude, ale nevyjadřovat se k ničemu. A když už o něco jde, raději mlčet. A Sieyes mlčel stále, čímž budil dojem,

že ví něco podstatného, o čem druzí ani netuší. Jeho mlčení se stalo proslulým, a když už promluvil, všichni očekávali dějinný zvrat. Při důležitých hlasováních se dokázal nenápadně vytrahit, přečkat nepříznivý čas ve stínu událostí a v pravý okamžik se vrátit. Když se bývalého kanovníka ptali, jak mohl přežít všechno to revoluční řádění popravčího nástroje doktora Guillotina, odpověděl: „Raději jsem nemluvil.“

Doba plodí různé osobnosti. Statečné i zbabělé, moudré i prohnané, silné i slabé. Emmanuel Joseph Sieyes patřil k těm, které nemůžeme nikdy hodnotit černobíle. V určité chvíli dokázal být statečný, vzpomeneme-li si na jeho výzvu k přeměně reprezentantů měšťanstva v rámci Generálních stavů na Národní shromáždění. Byl i moudrý, když tvrdil, že tak zvané pravdy dějin jsou stejně neskutečné jako tak zvané pravdy náboženské. Byl silný ve chvíli, kdy hlasoval pod tlakem umírněných girondinů pro smrt krále. Byl však zbabělý, když neuměl vystoupit proti jakobínskému teroru či nedokázal vést otevřenou kritiku vůči císaři po svém jmenování předsedou Senátu. Byl i prohnaný, když si nechal zadní vrátka pro spolupráci s opozicí při Bonapartově převratu v listopadu 1799. A byl i slabý, když se nedokázal vzepřít Robespierrově vůli a souhlasil s likvidací girondinů i Dantona.

Sieyes byl prazvláštním výplodem pohnuté doby. Jeho morální odkaz se tak může stát nekompromisním zrcadlem politické současnosti.

Plzeň, 31. 3. 2002

Nejznámější Sieyesův portrét od slavného malíře Jacquese-Louise Davida, který byl vytvořen během Sieyesova a Davidova exilu v Bruselu v roce 1817. Zdroj: Harvard Art Museums.

DĚTSTVÍ

Zdaleka ještě ne předseda Národního shromáždění, jakobínů nebo Konventu, direktor, konzul i šéf Senátu, jeden z nejvlivnějších vůdců francouzské revoluce a doživotní starý mládenec, přichází na svět 3. května 1748 ve Fréjus, v malém jihofrancouzském městě plném katolických předsudků a maloměšťáckých návyků. Ve Versailles tehdy na dvoře Ludvíka XV. vládne skupina, koketující s královou milenkou Jeanne Antoinette de Pompadour, vrcholí válka o rakouské dědictví, po dvou neúrodných letech zmítá zemí série rolnických povstání a Paříž je plná pouličních nepokojů. Ne zrovna nejvhodnější prostředí pro nový přírůstek do rodiny Sieyesových.

Neklid v zemi se však oklikou vyhýbá slunečnému kraji Provence na malebném pobřeží Středozemního moře. Oblast žije ze zámořského obchodu a rybolovu. Léto je bezstarostně horké a zima příjemně mírná. Ani války, ani neúroda ani epidemie nezasáhnou tuto svěží část vnitřně nejrozporuplnější země Evropy 18. století.

Mladý Emmanuel Joseph, jak je místním farářem pátý přírůstek do rodiny Honoré Sieyese pokřtěn, má to štěstí, že se rodí do doby osvícené, doby plné světla a nových myšlenek. Do doby, v níž se již za jiné než oficiální názory neupaluje. Pravda. Několik filozofů sedí ve vězení i za Ludvíka XV, ale platí i to, že většina z nich má volné pole působnosti, neomezenou možnost cestování jak po vlasti, tak po celé Evropě, a jejich mozky navíc myšlenkově nezahálejí.

Svět je už dávno kulatý. Měsíc už se dávno točí kolem Země a Země kolem Slunce. V hlavách Diderotů, Voltairů, Rousseauů, Montesquieuů a mnoha jiných se pozvolna rodí encyklopedická myšlenka a lidské tělo už není pouze cílem hříchu, ale i výzkumu. Opravdová Francie, její státní zřízení, církev, armáda i soudy, však žijí o krok pozadu, jakoby o století zpět, blíže středověku. Na trůně ve Versailles sedí stále

Bohem vyvolený král, zmocněnci monarchie mají jako kdysi neomezenou moc v regionech, kterou jim svěřil panovník, a vyššího společenského postavení mohou dosáhnout pořád jen privilegovaní, tedy šlechta a církve.

Těm ostatním zbývá jediná možnost, jak přečkat život lépe a plnohodnotněji. V té jim nemůže a vlastně nechce bránit ani samotný král. Tou možností je zbohatnout; jsou to peníze, potažmo bohatství a hmotné statky. A těch, kteří této možnosti hbitě využívají je najednou nespočetně. Přibývá jich jako hub po dešti a v zemi náhle vzniká široká skupina občanů, majících stejné finanční prostředky a stejné vzdělání jako klér a aristokracie, ale jejich možnosti podílet se na správě a kontrole státních záležitostí jsou nulové. Velmi jednoduše tak vzniká třetí stav, plný oprávněných nadějí, ale i peněz a vnitřních rozporů. Kam až mají jít požadavky této skupiny si zatím nikdo netroufá odhadovat. Rousseau hovoří o přírodní nevinnosti lidské povahy, Voltaire požaduje osvícenskou monarchii, ale není zde nikdo, kdo by jednoznačně a banálně shrnul v několika řádcích základní požadavky třetího stavu.

Kdyby existovala prozřetelnost, mohli bychom předpokládat, že už jí absence těchto jasných požadavků vadila natolik, aby si na jihu Francie našla v polovině 18. století hned dvě malé kolébky a jejich droboučkým okupantům jako správná sudička dala v rámci budoucích osudů za úkol zaplnit tuhle prázdnou a stále více postrádanou mezeru ve společnosti. Jedna kolébka se náhodou nacházela ve šlechtické rodině Mirabeauů v Aix a druhá v měšťanské rodině Sieyesů ve Fréjus.

Oba dva svede dohromady až revoluce v roce 1789, ale oba dva, každý ze své pozice, budou celý svůj život pochybovat o správnosti společenských poměrů ve Francii a oba dva pomohou velkou měrou tyto poměry změnit.

Vraťme se však rychle ke kolébce malého Emmanuela Josepha. Není to kolébka nikterak omšelá, chudá. Emmanuel je sice už pátým dítětem Honorého a Anne-Angles Sieyesových, ale tento racionálně uvažující pár by si nikdy nepořídil

potomka, kdyby věděl, že si jej nebude moci dovolit. Emmanuel je v pořadí pátým dítětem, ale ve skutečnosti má při svém narození pouze tři sourozence. Dvě sestry a jednoho bratra. Historie nezná jméno, rok narození ani pohlaví tvorečka, který nepřežil déle než několik měsíců a který mohl být slavným bratrem budoucího „krčka“ Konventu, jak nazval Sieyese Robespierre.

Sourozenců Sieyesových bylo nakonec šest. Čtyři chlapci a dvě dívky. A protože v dobré křesťanské rodině na jihu Francie je tradicí, že klan si vzájemně pomáhá, stane se později zvykem, že slavný bratr Emmanuel zařídí svým nejbližším velmi slušnou existenci buď v podobě dobře placeného místa ve státní správě, nebo ve formě solventního ženicha. Emmanuel v rodinných záležitostech pokaždé splní, co slíbí, a tak se například po jeho přimluvě může stát jeho bratr Joseph-Barthélemy Sieyes-Labaume v roce 1800 členem státního kasačního tribunálu a druhý bratr Léonce Sieyes ve stejném roce poslancem Zákonodárního sboru.

Asi nejvíce vlastností dědí budoucí abbé po svém otci Honorém. Tento okresní královský výběrčí daní a zároveň poštovník ve Fréjus je moudrý a vzdělaný muž. Na druhou stranu však nemluvný a nesmělý, v případě nutnosti silně přizpůsobivý. Má své jasné názory, ale nesnaží se je prosazovat za každou cenu a slyší na argumenty druhých. Jeho postava je středně vysoká, poněkud shrbená, pleť vybledlá, ale na tváři mu nejde rozpoznat věk.

Emmanuel si velmi váží kvalit svého otce a i po odchodu z Fréjus s ním udržuje nepřetržitou korespondenci. Radí se s ním o důležitých rozhodnutích, a nezřídka dá na jeho dobře míněné rady.

Honoré má ve Fréjus vysoké společenské postavení. Je jedním z mála státních úředníků ve městě a díky tomu, že vlastní rozsáhlé pozemky na venkově, jež mu vynášejí slušnou roční rentu, patří Sieyesovi i mezi jakousi místní společenskou smetánku. Není tudíž pochyb o tom, že se všem dětem dostane náležitého vzdělání.

Sieyesova matka Anne-Angles pochází z významné provensálské rodiny. Její otec byl vyhlášeným notářem a díky jeho úspěchům Anne dostává do života velké věno, několik zajímavých pozemků, a navíc pěkný dům. Je to skvělé startovní pro mladou rodinu, ale Honoré velmi záhy dokazuje, že se nemusí finančně spoléhat pouze na svou ženu.

Emmanuel od dětství obdivuje vojenské úspěchy slavných francouzských válečníků. Jako každý zdravý chlapec sní o armádní kariéře. Vzhlíží ke Colignymu, Jindřichu Navarrskému, k Rosnymu a dalším čítankovým hrdinům a ve svých představách je touží napodobit. Jak jinak se stát slavným? Jak jinak se zapsat do povědomí všech lidí? Časem si ovšem najde cestu zcela odlišnou a mnohem účinnější a předurčí mu ji právě rodiče. Emmanuel se totiž stává pro své úspěchy v elementární škole tím pravým vyvoleným, který má potvrdit dobré rodinné jméno, a jako ideální adept na kněze je poslán v deseti letech na studia do jezuitské koleje ve Fréjus. Je kolem toho spousta pláče a nářků, ale na všechno špatné se časem zapomene a Emmanuel se brzy stane pilným žákem Kristova učení. Domů to přitom nemá daleko, a tak nenastává nežádoucí odloučení od milované rodiny.

Atmosféra jezuitských kolejí už není dávno tak upjatá jako kdysi. Studenti sice musejí dodržovat přísný režim, ale na druhou stranu mají obrovskou možnost přijít do styku s veškerým věděním své doby. Jezuité patří odjakživa k nejvzdělanější části společnosti, a Emmanuel tak má jedinečnou příležitost čerpat vědomosti od moudrých učitelů. Od začátku je dobrým studentem a jeho představení i rodiče z něj mají radost. Učí se antickou i středověkou filozofii. Přichází poprvé do styku s Platónem a Aristotelem. Obdivuje svatého Augustina, Tomáše Akvinského, ale i Spinozu nebo Descartese. Miluje barokní hudbu, gotické a renesanční výtvarné i sochařské umění. Ale seznamuje se také s myšlenkami liberalismu. Jezuité uvádějí učení Hobbse, Humea nebo Locke a spíše jako odstrašující příklad, budoucí duchovní však musí znát filozofii svých nepřátel. Jen tak proti nim naleznou vhodné argumenty.

Na vlastní oči také může sledovat přechod jezuitských kolejí pod světskou správou duchovenstva v první polovině šedesátých let, jak o tom rozhodl pokrokový ministr Choiseuil. Tolik potřebná reforma školského systému však změnila minimum na samotné výuce.

Emmanuel u jezuitů dospívá v mladého muže. Je mu sedmnáct let, když je vyslán na studia do semináře Saint-Sulpice v Paříži a doposud nepoznává sladkosti života, včetně té nejsladší, lásky. Ve chvílích volna i o prázdninách k tomu má přitom mnoho vhodných příležitostí, ale nikdy neudělá rozhodující krok. Ne, že by o mladého synka místního poštmistra nebyl zájem. Emmanuel není žádný šereda a už jeho rodinný původ zaručuje mnoho zajímavých nabídek. Jeho přirozený stud, a také poslušnost vůči rodičům, kteří z něj chtějí mít kněze, mu to však nedovolí. Raději proto vysedává u knížek, rád si povídá s lidmi a nejraději naslouchá povídání dospělých. Svou klidnou a záměrnou povahou tak vzbuzuje pocit předčasně vyspělého muže.

Abbé Sieyès, dřevoryt z 19. století, autor neznámý.

KANOVNÍKEM

Saint-Sulpice je velmi malebné místo. Je lemováno vysokými kopci a Paříž je odtud coby kamenem dohodil. Studené zimy a mírná léta jsou pravým opakem všeho, co zná mladý Emmanuel z Provence. A právě zde začínají jeho přípravná studia na kněze. V Saint-Sulpice má zůstat více než čtyři roky a budou to léta tvrdá a plná odloučení. Být pár kroků od rodiny je přece jen něco jiného, než tvrdnout stovky kilometrů od rodného města, navíc sám, bez přátel a pochopení.

Emmanuel se v místním klášteře uzavírá ještě více do sebe a jeho pravá povaha získá typicky neproniknutelný charakter. Nevelký mladý muž se světlými jemnými vlasy, velikýma černýma očima a stále zavřenými malými ústy s tenkými rty je často viděn v knihovně a studovně. Dosahuje slibných výsledků. Je nadějí místních učitelů, a tak je od jisté doby pravidelně posílán na rozšiřující kurzy do Paříže. V ní nemá čas se ani pořádně rozkoukat. To udělá až později. Setkává se však při společných hodinách na Sorbonně s velmi zajímavými lidmi.

První skupinou jsou učitelé, většinou bez kanovnického roucha. Na půdě univerzity si dovolují v rámci hodin filozofie a teologie říkat velmi kritické poznámky a Emmanuel jim s nadšením naslouchá. Dělá si pečlivé poznámky a snaží se pochytit maximum z výkladu. Právě tyhle neocenitelné zkušenosti v budoucnu využije při svých kritických analýzách francouzské společnosti.

Druhou skupinou jsou studenti, většinou děti bohatých Pařížanů. Uvědomuje si, s jakou lehkovážností přistupují ke studiu. Přednáškám nevěnují pozornost a výklad profesorů považují za nudnou lamentaci přestárlych kmetů, která je nezbytnou nutností k ukončení vysokoškolského studia. I proto si s nimi nemá co říct a nezíská mezi mladými kolegy žádného významnějšího přítele.

Do semináře se pokaždé vrací se smíšenými dojmy. Na jedné straně je plný nových poznatků a na straně druhé zklamán přístupem svých vrstevníků. Nikomu se však se svými pocity nesvěřuje a snaží se je spíše vyjádřit na papíře. A jsou to pocity kritické. Pocity odhalující nespravedlnost společenského vývoje, pocity přitom přísně křesťanské a oprávněné. Začíná tak jeho dlouhá a plodná spisovatelská dráha.

Učitelé nejprve nevěnují píšícímu studentovi větší pozornost. I oni si dělají zajímavé poznámky do šuplíku a tiše se radují ze zajímavě sepsaných postřehů. Emmanuel však poznává, že svými myšlenkami v psané podobě oslovuje stále širší publikum. Jeho filozofické úvahy a církevně-politické rozbory v osvícenském duchu najednou budí pozornost v jeho nejbližším okolí. Proto dá časem své práce přečíst svým učitelům.

Naštěstí Saint-Sulpice není místem odpočinku ortodoxních katolíků. Zdejší duchovní přicházejí dennodenně do styku s obyčejnými lidskými osudy. Vnímají chudobu nemajetného obyvatelstva a zároveň se jim nelíbí obrovské rozdíly mezi tím, jak mají možnost ovlivňovat své okolí privilegovaní a jak ti ostatní, kterých je však ve Francii většina. I proto Emmanuelovi psaní kritických poznámek a pamfletů nezakazují. Jen mu doporučují, ať s nimi zatím nevystupuje veřejně. Čas na odhalení nutnosti společenských změn ještě zdaleka nenastal.

Emmanuelovi je ale najednou 22 let a musí se rychle rozhodnout. Chce pokračovat v kněžských studiích? Nebo se chce věnovat teologii ze světské perspektivy? Rodiče i učitelé nechávají důležité rozhodnutí na něm samotném. Sieyes však neváhá ani okamžik a přihlašuje se bez otálení do kněžského kurzu.

28. července 1772 je zatím bez licence vysvěcen na kněze a čeká jej povinná dvouletá praxe v semináři Saint-Firmin. Proč se Emmanuel rozhodoval tak jednoznačně není jasné, ale možná si uvědomil sílu, kterou má v rukou duchovní při ovlivňování názorů svých svěřených oveček. Jistěže přitom zatím ani zdaleka

nemyslel na nějakou radikální ideovou revoltu podle svého vlastního receptu. Uvědomoval si, že kněz může dobrým přístupem a správnými názory pomoci formovat osvícenské myšlení svých bližních a z jeho zkušeností byla podobná osvěta ve Francii nezbytností.

Je také stále blízko Paříži, a může tak sledovat zcela bezprostředně aktuální politické dění. Pryč je dlouhá éra madam Pompadour, kterou v královské ložnici hbitě a plnohodnotně nahrazuje mladičká květinářka, pozdější hraběnka Dubarry. Utichla i tolik nenáviděná sedmiletá válka. Vévoda de Choiseuil je už dávno na nucené penzi na svém venkovském sídle a zemi vládne konzervativní triumvirát Maupeau, Terray a d'Aiguillon. Ruší se Choiseuilem zavedené městské parlamenty, které měly alespoň částečně posílit vliv třetího stavu, a prohlubuje se stále větší zadlužení státních financí.

Sieyesovi vadí zarytý konzervativismus a neschopnost sociální reflexe ze strany dvorské kliky. Začíná sílit i opozice uvnitř samotné církve a budoucí abbé se k ní aktivně přidává. V této době se setkává zejména s některými pokrokovými duchovními, kteří se záhy stávají jeho osobními přáteli a rádci. První je abbé Gros de Besplas, významný mluvčí liberálního křídla v kléru. To on jej přivedl do Saint-Firmin a ve finanční nouzi mu dokázal několikrát pomoci.

Jeho druhým přítelem se stává abbé Meffray de Cézarge. Sieyes si pamatuje Meffraye už z Fréjus, kde se abbé spřátelil s Emmanuelovým otcem. A právě díky němu se Sieyes seznamuje s chartreským biskupem Lubersacem, u něhož později získá významné místo generálního vikáře.

Píše se však rok 1774 a Sieyes konečně obdrží oficiální kněžskou licenci a stává se z něj kanovník. Jako mladý abbé dostává přidělenou faru v Pignans, což je městečko vzdálené asi třicet kilometrů od Fréjus. Je zase blízko své rodině a stráví zde klidný rok. Stále však neztrácí kontakt se svými přáteli a v jednom dopise od